

П. Г. Кожемякін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСТРОКОВЕ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В КРАЇНАХ СНД

Автор аналізує законодавство країн СНД, що регулює порядок дострокового припинення повноважень глави держави. Детально описується характерні для цих країн елементи законодавства щодо цього процесу. Ключові слова: президент, конституція, парламент, відставка, імпічмент.

Автор анализирует законодательство стран СНГ регулирующее порядок досрочного прекращения полномочий главы государства. Подробно описываются характерные для этих стран элементы законодательства относительно этого процесса. Ключевые слова: президент, конституция, парламент, отставка, импичмент.

An author analyses the legislation of countries the CIS regulative the order of the dosrochnogo stopping of plenary powers of chapter of the state. in detail the characteristic for these countries elements of legislation are studied regulative this process. Keywords: president, Constitution, parliament, retirement, impichment.

Президент як глава держави і виконавчої влади, практично в усіх республіках СНД має широкі повноваження й імунітет. Це означає, що в період здійснення президентських повноважень глава держави не може бути притягнутий до карної або адміністративної відповідальності, що накладається в судовому порядку. Цей принцип закріплений конституційно. Недоторканість президента обумовлена надзвичайною важливістю і відповідальністю його повноважень як глави держави і гаранта конституції, а також тим, що президент у країнах СНД, за винятком Молдови, обирається всенародно. Проте у зв'язку з політичною нестабільністю, протистоянням різних галузей влади, «кольоровими революціями» в окремих республіках СНД усе гостріше стає проблема дострокового припинення повноважень президента. Тому варто проаналізувати нормативні акти різних держав цього регіону, що регулюють це питання. В усіх державах Співдружності допускається дострокове припинення повноважень глави держави:

- 1) У випадку добровільної відставки за заявою, зробленою президентом парламенту.
- 2) При неможливості здійснення президентських повноважень через

хворобу, у випадку смерті.

- 3) При відстороненні президента від посади у випадках, передбачених законом.

Президент має право в будь-який час подати у відставку у випадку неможливості, на його думку, подальшого здійснення своїх повноважень. Добровільна відставка президента може бути ініційована тільки особисто їм самим. В Азербайджані заява про добровільну відставку президента подається в Конституційний Суд республіки, що приймає рішення з цього питання (ст. 117 Конституції Азербайджану) [3, с. 15]. Відставка Президента Білорусі приймається нижньою палатою парламенту - Палатою представників Національного парламенту (ст. 87 Конституції Білорусі) [4, с. 80]. У Киргизстані повноваження Президента можуть бути припинені за заявою про відставку, зробленою ним самим на спільному засіданні палати Жогорку Кенеша (ст. 50 Конституції Киргизстану) [4, с. 84].

Дострокове звільнення президента від посади при стійкій нездатності виконувати свої обов'язки через хворобу здійснюється по процедурі, установленю конституцією. Так, у Казахстані рішення про дострокове звільнення Президента за станом здоров'я приймається на спільному засіданні палат парламенту більшістю не менш ніж 3/4 від загального числа депутатів кожної з палат на основі висновку створюваної палатами комісії з числа депутатів і фахівців у відповідних областях медицини і висновку Конституційної Ради про дотримання встановлених Конституцією процедур (п. 1 ст. 47 Конституції Казахстану) [5, с. 244].

У Киргизстані при неможливості здійснення Президентом своїх повноважень через хворобу обидві палати Жогорку Кенеша на підставі висновку створюваної ними медичної комісії приймають рішення про дострокове звільнення Президента від посади не менш ніж 2/3 голосів від загального числа депутатів кожної з палат (ст. 50 Конституції Киргизстану) [6, с. 354].

В Азербайджані Міллі Меджліс (парламент) звертається в Конституційний Суд республіки для з'ясування факту повної втрати президентом за станом здоров'я здатності виконувати свої обов'язки. Конституційний Суд приймає рішення з цього питання більшістю в 6 голосів. Якщо Конституційний Суд не підтвердить факту повної втрати президентом працездатності, питання вважається вичерпаним (ст. 117 Конституції Азербайджану) [3, с. 181].

У Росії згідно з п. 3 ст. 92 Конституції РФ у всіх випадках, коли президент Російської Федерації не в змозі виконувати свої обов'язки, їх тимчасово виконує Голова Уряду Російської Федерації. Конституція РФ передбачає, що у випадку постійної вакансії посади президента його вибори «повинні відбутися не пізніше трьох місяців з моменту дострокового припинення повноважень» (п. 2 ст. 92 Конституції РФ) [1. с. 246].

В Узбекистані, якщо Президент за станом здоров'я, підтвердженим висновком Державної медичної комісії, утвореної Олий Маджлисом (парламентом), не може виконувати свої обов'язки, у десятиденний термін на надзвичайному засіданні Олий Маджлиса з числа депутатів обирається на термін до 3 місяців тимчасово виконуючий обов'язки Президента Республіки. Вибори Президента в цьому випадку повинні бути проведені в тримісячний термін з моменту припинення повноважень Президента [3. с. 214]. У період військового чи надзвичайного стану вибори президента не проводяться.

Третьою підставою дострокового припинення повноважень президента є відсторонення його від посади (імпічмент). Підставою імпічменту можуть бути:

А) здійснення державної зради або іншого тяжкого злочину;

Б) порушення присяги президента (Таджикістан, Туркменістан);

В) грубі порушення конституції і конституційних законів (Туркменістан), підтвержені рішенням Конституційного Суду – пункт «а» частина 2 стаття 89 Конституції Молдови [4, с. 15, 34, 59].

У конституціях країн Співдружності дається вичерпний перелік основ імпічменту. Процедура імпічменту урегульована конституцією в різних країнах по-різному. У цій процедурі враховується три моменти:

- 1) Хто може ініціювати імпічмент, тобто збудити розгляд питання про недовіру президенту в парламенті.
- 2) Хто вирішує питання про відмову глави держави від посади.
- 3) На кого покладається тимчасове виконання обов'язків президента.

У Грузії розгляд питання про відмову від посади глави держави можливо за письмовою вимогою не менш 1/4, у Молдові – 1/3 від загального числа членів парламенту. Президент може дати парламенту пояснення щодо висунутих проти нього обвинувачень. У Молдові, якщо речення про відсторонення Президента від посади затверджується Парламентом не пізніше ніж у 30-денний

термін, проводиться референдум по питанню про відсторонення Президента від посади (абзац третій ст. 89 Конституції Молдови) [5, с.320].

Конституція Туркменістану передбачає, що у випадку порушення Президентом Конституції і законів, Народні Збори (Халк Маслахати) можуть виразити недовіру Президенту і винести питання про його зсув на всенародне голосування (стаття 60 Конституції Туркменістану). Питання про недовіру Президенту може бути розглянуто за вимогою не менш 1/3, а рішення приймається 2/3 голосів від установленого числа членів Халк Маслахати [3, с. 218].

У Таджикистані у випадку порушення присяги чи здійснення Президентом злочину з урахуванням висновку Конституційного Суду і спеціальної комісії Меджлісу Оли більшістю не менш ніж 2/3 народних депутатів, звільняє Президента із обіймаємої посади. Питання про обвинувачення Президента в порушенні присяги або здійсненні злочину вноситься не менш ніж 2/3 народних депутатів парламенту, тобто кваліфікованою більшістю голосів. У цьому випадку головує на засіданні сесії Меджлісу Оли Голова Верховного Суду. Народні депутати приймають присягу протє, що при розгляді цього питання будуть діяти по совісті, закону і справедливості. Після звільнення Президента від обіймаємої посади слідство по його справі продовжується: пред'являється обвинувачення, справа передається в суд (ст. 72 Конституції Таджикистану) [6, с. 415].

Дуже складна процедура залучення президента до відповідальності передбачена Конституцією РФ: «Президент Російської Федерації може бути усунутий від посади Радою Федерації тільки на підставі висунутого Державною Думою обвинувачення в державній зраді або здійсненні іншого тяжкого злочину, підтвердженого висновком Верховного Суду Російської Федерації про наявність у діях Президента Російської Федерації ознак злочину, і висновку Конституційного Суду Російської Федерації про дотримання встановленого порядку висування обвинувачення» (п. 1 ст. 93) [7, с. 208]

Постанова про відсторонення Президента Азербайджану від посади повинне бути прийняте протягом двох місяців із дня звертання Конституційного Суду Азербайджану в Міллі Меджліс. Якщо в плинні цього терміну зазначена постанова не буде прийнята парламентом, обвинувачення, висунуте проти Президента вважається, відкинутим (стаття 120 Конституції Азербайджану) [3, с. 211].

У Киргизстані Президент Республіки може бути усунутий від посади Зборами народних представників Жогорку Кенеша (верхньою палатою парламенту) тільки на підставі обвинувачення у державній зраді і здійсненні іншого

тяжкого злочину, висунутого Законодавчими зборами Жогорку Кенеша (нижньою палатою парламенту), підтвердженого висновком Конституційного Суду Киргизстану. Рішення Законодавчих зборів про висунування обвинувачення проти Президента для відсторонення його від посади приймається більшістю не менш ніж $2/3$ голосів від загального числа депутатів палати з ініціативи більшості від загального числа депутатів і при наявності висновку спеціальної комісії, утвореної Законодавчими зборами Жогорку Кенеша (ч. 2 ст. 51 Конституції Киргизстану). Негативний висновок Конституційного Суду по висунутому Законодавчими зборами обвинуваченню спричиняє розпуск Законодавчих зборів [4, с. 174]. Постанова Зборів народних представників про відмову від посади Президента Киргизстану повинна бути прийнята більшістю не менш ніж $2/3$ голосів від загального числа депутатів палати не пізніше ніж у двомісячний термін після висунування (ч. 4 ст. 51 Конституції Киргизстану) [4, с. 181].

У Казахстані питання про імпічмент Президенту приймається більшістю від загального числа депутатів Мажеліса (нижньої палати Парламенту) з ініціативи не менш $1/3$ його депутатів. Розслідування обвинувачення організується Сенатом (верхньою палатою Парламенту) і його результати більшістю голосів від загального числа депутатів Сенату передаються на розгляд спільного засідання палат парламенту. Остаточне рішення з даного питання приймається на спільному засіданні палат Парламенту більшістю не менш $3/4$ від загального числа голосів депутатів кожної з палат при наявності висновку Верховного Суду про обґрунтованість обвинувачення і висновку Конституційної Ради про дотримання встановлених процедур. Неприйняття остаточного рішення в плинні двох місяців з моменту пред'явлення обвинувачення спричиняє визнання обвинувачення проти Президента відхиленим. Відхилення обвинувачення Президента в здійсненні державної зради на будь-якій його стадії спричиняє дострокове припинення повноважень депутатів Мажиліса, що ініціювали розгляд даного питання (ч. 2 ст. 47 Конституції Казахстану) [3, с. 243]. Питання про відмову президента від посади в закордонних країнах СНД не може бути збуджене у період розгляду ним питання про дострокове припинення повноважень парламенту.

В Узбекистані не передбачена відмова Президента від посади. Він іде у відставку після закінчення своїх повноважень (ст. 97 Конституції Узбекистану) [3, с. 308]. Якщо Президент Узбекистану по тим чи іншим причинам не може виконувати свої обов'язки, надалі до обрання нового Президента його повноваження переходять до Голови Меджлісу. Вибори Президента в цьому випадку повинні бути проведені

не пізніше двох місяців із дня переходу його повноважень до голови Меджлісу. Особа, що виконує обов'язки Президента, не може балотуватися кандидатом у Президенти. [З, с.310]

Підводячи підсумки, слід зазначити, що законодавство країн СНД досить чітко і докладно визначає правовий порядок дострокового припинення повноважень президента. Особлива увага в законодавстві приділяється процедурі імпічменту президента. Характерно, що дострокова відмова президента від посади практично в усіх країнах СНД є складною, тривалою і реально важко здійсненою процедурою.

Безумовно, фігура президента повинна бути надійно захищена, але з іншого боку, принцип демократичного суспільства, – перед законом усі рівні повинен, на нашу думку, поширюватися і на особу президента.

Бібліографічні посилання:

1. *Баглай М. В.*, Конституційне право Російської Федерації. / *М. В. Баглай., Б. Н. Габригидзе*– М., 1996.
2. *Златопольский Д. Л.* Державне право закордонних країн: Східної Європи й Азії. / *Д. Л. Златопольский* – М., 1999.
3. Конституції країн СНД. – Єреван, 1997.
4. Конституції держав учасників СНД. – М., 1999.
5. *Михалева Н. А.* Конституційне право закордонних країн СНД. / *Н. А. Михалева*– М., 1998.
6. *Михалева Н. А.* Практикум по конституційному праву країн СНД. / *Н. А. Михалева* – М., 1998.
7. *Постников А.В.* Виборче право Росії. / *А.В. Постников*– М., 1996.

УДК 341.231.14: 342.7(477)

Ю. М. Левченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ НОРМАТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ.

(У контексті імплементації міжнародних норм у національне законодавство
в галузі захисту прав людини)

У статті розглянуті основні напрями взаємодії нормативних компонентів міжнародної та національних правових систем з огляду на сучасний процес